

כתובות צג. מי שהיה נשוי שלוש נשים

טבלה והערות לסיכום אופני-החלוקה והשיטות

יש שם 300	יש שם 200	יש שם 100	המשנה
בעלת-מנה 50, בעלת-מאתיים 100, בעלת-שלוש-מאות 150	בעלת-מנה 50, והאחרות כל אחת 75	33% לכל אחת	
בעלת-מנה 33%, בעלת-מאתיים 83%, בעלת-שלוש-מאות 183% (100+ 50+ 33%=)	בעלת-מנה 33%, והאחרות כל אחת 83% (50+ 33%=)	33% כל אחת	עקרון המשנה לפי הגמ' - כל מנה מתחלק בשווה בין כל הנשים שהוא משועבד להן, ובכך תם שעבודן מאותו מנה (עד שיימצא נכס נוסף)
בעלת-שלוש-מאות כתבה להן הסתלקות מן המנה הראשון. בעלת מאתיים חולקת עמה בשני (ולה 50+50), ובעלת-שלוש-מאות נוטלת גם את השלישי (50+100)	בעלת-מאתיים כתבה לבעלת-מנה סילוק מריב עמה על המנה הראשון. וחולקת בעלת-מאתיים עם בעלת-שלוש-מאות ב-150 הנותרים ²	[לפי העקרון, וללא כתיבת 'דין ודברים']	טעם המשנה, לפי שמואל: בכותבת 'דין ודברים'
תחילה נמצאו 75 וחלקו בשווה. ואח"כ מצאו 225 - ב-75 מתוכם שלשתן חולקות בשווה, הרי לכל אחת מהן 50 (25+25), בעלת-מאתיים חולקת עם בעלת-ש' ב-100, הרי לה 100, ובעלת-שלוש-מאות נוטלת ה-50 הנותרים, הרי לה 150	תחילה נמצאו 75 וחלקו בשווה. ואח"כ מצאו 125 - בעלת-מנה תובעת 75 (100-25) וחולקות בשווה (הרי לה 25+25), והאחרות חולקות ב-50 הנותרים (לכל אחת בסה"כ 25+25+25)	[לפי העקרון, וב'תפיסה' אחת]	טעם המשנה, לפי רב יעקב מנהר-פקוד בשם רבינא: נמצאו הנכסים (200 או 300) בשתי פעמים: תחילה נמצאו 75 ודנו עליהם ואח"כ השאר
כל אחת 100	כל אחת 66%	כל אחת 33%	<u>שיטת רבי - רי"ף, רש"י, רמב"ם, רא"ש, שו"ע:</u> בשווה ³ (כל עוד אין אחת המקבלת יותר מסכומה)
כל אחת חצי-סכומה = 150, 100, 50	כל אחת שליש-סכומה = 100, 66%, 33%	כל אחת = %-סכומה 50, 33%, 16%	<u>שיטת רבי - רבנו חננאל, רי"ד, ריטב"א:</u> ביחס שווה ⁴

¹ ריטב"א: ואם כתבה לה בלשון 'דין ודברים' אין לי עמך במנה, כפי שסברה הגמ' בתחילה, בעלת-מנה נוטלת 50, בעלת-200 נוטלת 66% ובעלת-300 - 83%.

² נמצא מזה 'הפסד' לבעלת-300 במנה הראשון: לולא 'הסתלקות' בעלת-200 כל אחת נוטלת ממנו 33%, ועתה נוטלת ממנו רק 25 (חצי מה-50)! רי"ד: כיוון שאין מי שקיבלה כראוי לה שעבוד כולן קיים, מדינא אפשר לעשות 'הסתלקות' כזאת אף שהשלישית תקבל פחות מהמנה הראשון. מאירי: מדובר שהיתה שם השלישית ושתקה, ובכך מחלה (כמו בב"ב קלב.). וע"ש פי' נוסף. ריטב"א: מדובר שהתנו בין שלשתן בפירוש שלא לערער על הראשונה ב-100 הראשון.

³ מה הסברה בזה? פני יהושע: שעבודא דאורייתא וכל נכסיו משועבדים אפי' לחוב קטן; ועוד, עיקר השעבוד חל על גוף האדם (שמחויב לקיים מצות פריעת בעל-חוב) ואין בזה יתרון לבעל חוב גדול.

⁴ בלשון הראשונים חלוקה זו נקראת "לפי מעות". כל אחת מקבלת אחוז שווה של כתובתה.

יש שם 300	יש שם 200	יש שם 100	
50 (כנ"ל); 100 (בחלוקת 150 עם הראשונה, לה 50+50; וכן: מ-250 שחולקת עם השלישית, לה תביעה על 200 אותם חולקות בשווה); 150 (בחלוקת 200 עם הראשונה, לה 50+100; וכן: בחלוקת 250 עם השנייה, לה 100+50)	50 (חולקת עם רעותה את המנה הראשון); 75 (בחלוקת 125 עם הראשונה, לראשונה תביעה רק על מנה, וזו נוטלת 50+25; וכן: 150 שחולקת עם השלישית בשווה); 75 (כנ"ל)	כל אחת $\frac{33}{100}$, שלכולן יש תביעה על כל ה-100	פרופ' ישראל אומן (ובדעת רב האי גאון) - עקרון המנה בצורתה: כדין "שנים אוזין" - חלוקה שווה של הסכום השנוי-בחלוקת. כל זוג נשים חולקות את הסכום ששתיהן מקבלות יחדיו

שיטת ראב"ד בהשגתו על רי"ף (נא: בדפיו) בדעת הגאונים - במקרים שבמשנה אין מחלוקת עקרונית בין רבי לר' נתן, הנשים תחלקנה לפי השעבודים, כשיטת-משנתנו העקרונית (ר' נתן); ואם יש שם 400 זוז - חוזרות כולן לחלוק במנה הרביעי כל אחת לפי הנותר משיעבודה. וע"ש. א"כ במה חולקים רבי נתן ורבי? כתב, שאכן אינם חולקים בעקרון של החלוקה, אלא בכותבת דין ודברים אין לי עמך' ובאופן האמור (אוקימתא דשמואל), וכן בשתי תפיסות (אוקימתא דרבינא): לרבי נתן יכולה אשה להסתלק משעבוד, ואין זה כמסתלק מנכסים שיש לו (לעיל פג). אלא "וכעין מחילה היא"; אך לדעת רבי היא כמסתלקת מנכס המוחזק אצלה, ואין תוקף להסתלקות. גם ב"שתי תפיסות", רבי חולק על ר' נתן וסובר שאין ההתחלקות ליתפסות' מְשַׁנָּה את אופן חלוקת הנכסים בין הנשים.

הסבר לשיטת פרופ' אומן - ע"פ "שנים אוזין בְּטִלְיָה": יש להסביר משנתנו ע"פ העקרון העולה ממשנת "שנים אוזין בְּטִלְיָה" בראש מסכת ב"מ, ומשמש במקומות נוספים (כגון יבמות לח. ועוד): חלוקה שווה של הסכום השנוי-בחלוקת (וכאשר זה אומר 'כולה שלי' וזה אומר 'חֲצִיָּה שלי' - זה נוטל $\frac{1}{4}$ וזה נוטל $\frac{1}{2}$). הוא כינה שיטה זו 'תואמת שנים אוזין', ובמאמר משנת ה'תשע"ח אימץ את הזיהוי של הרב יוסף שריקי עם שיטת רב האי גאון.³

יישום שיטה זו במשנתנו - שיש 3 'אוזות' - הוא כך: כל 2 נשים חולקות, לפי העקרון הנ"ל, את הסכום ששתיהן מקבלות יחד. למשל, 2 נשים, בעלות 100 ו-200, האמורות לחלוק ביניהן סכום של 125, תחלקנה אותו כך: 100 ששתיהן טוענות לגבי חולקות 50-50; ובעלת ה-200 נוטלת את ה-25, ובסה"כ נוטלה 75. זה דין שתי הנשים הראשונות במשנה, כש"היו שם מאתיים". עתה, שנתבונן על בעלת ה-100 ועל בעלת ה-300, גם הן חולקות ביניהן אותו סכום, ובאותו אופן. בעלת ה-200 ובעלת ה-300 מחלקות ביניהן 150 ששניהן דורשות, ולכן חולקות 75-75.

וכתב, שעבור כל מספר של נשים ועבור כל גודל של העזבון ישנו אופן אחר בלבד המקיים את התנאי "שפל שתיים מהנשים חולקות את הסכום שאותן שתיים מקבלות ביחד", ולזה קרא 'חלוקה תואמת שנים אוזין'.

דא עקא, כיצד אפשר למצוא מראש את החלוקה ה'תואמת'?

הסביר שם, שיש להתייחס לשני מצבים: (1) אם העזבון אינו יותר מחצי סכום הכתובות - כל אשה תקבל אותו הסכום, ובלבד שלא תקבל יותר מחצי כתובתה ('במשנתנו, למשל, עזבון של 200 נופל מחצי סכום הכתובות; כולן נוטלות אותו הסכום', חוץ מבעלת ה-100 "שמוגבלת לחצי כתובתה"). (2) ואם העזבון גדול מחצי סכום הכתובות - כל הנשים מפסידות אותו הסכום, ובלבד שאף אשה לא תפסיד יותר מחצי כתובתה (והדגים, שאם העזבון הוא 400, בעלת ה-200 וה-300 מפסידות כל אחת 75, ומקבלות בהתאמה 125 ו-225; בעוד שההפסד של בעלת ה-100 מוגבל ל-50). ונמצא כי כל אשה מקבלת סכום באופן כזה שהסכום הנשאר מתחלק בין השתיים הנותרות על פי עקרון "שניים אוזין".

בפשטות, לא כך מבינה הגמ' כאן את המשנה. לכן הציע להבין את הגמ', ש'שיטת השעבודים' (כינוי לעקרון של משנתנו כפי שעולה מסוגיית הגמ' וכפי שהבאנו למעלה) היתה שיטת רבי, שהיתה השיטה הידועה, וממנה מקשה הגמ' על המשנה, ויש אוקימתא דשמואל ואוקימתא דרבינא, ותירוץ שלישי - 'תניא: זו משנת ר' נתן' (כלומר משנתנו לפי עקרון אחר, ע"פ שניים אוזין) ורבי חולק ('חולקות בשווה' = ע"פ שיטת השעבודים).

[ב'ג' באדר"ב התשפ"ד

(חלק מתוך: הערות ליתמצית מסקנות הדף, כ"ח באייר התשע"ה)]

¹ הסבר השיטה בקיצור נמרץ נביא בס"ד בפנים אחרי הטבלה. פרופ' אומן הרצה את שיטתו במהלך השנים בהרצאות ובמאמרים שונים (עיין: קובץ מוריה, טבת ה'תשנ"ט, עמ' צח-קז; קובץ המעין, ניסן ה'תשע"ח, עמ' 33-44, וע"ש עמ' 32-13 במאמר הרב יוסף שריקי על שיטות רה"ג ורי"ף. ע"ע המעין טבת ה'תש"ע ותמוז ה'תש"ע, מו"מ עם משיגים בסוגיה. ועוד).

² דבריו במקורם נמצאים במאמרים, ראה בהערה הקודמת, ובהם האריך בהסברים, בראיות ובחשבון (ואפילו תרשים המחשה לפי 'חוק כלים שלובים'); וכאן ננסה רק להביא תמצית השיטה.

³ עיין רי"ף (נא: בדפיו), שרב האי גאון סבר לפרש משנתנו ע"פ משנת שניים אוזין, וחזר בו (ועי' שטמ"ק בשם מהרי"ט); ועיין במאמרים משנת התשע"ח (בהערות הקודמות). ושם גם הסבירו לאור האמור בזה את המשך הסוגיה, לגבי "שנים שהטילו לכיס", ששיטת רב האי גאון שלגביהם החלוקה באופן זה היא להלכה, ושם ביארו גם את שיטת רי"ף בזה (ע"ש).